

Søren Kierkegaards reception

– Redaktionelt forord

Når Subjektiviteten er Sandheden, maa Sandhedens Bestemmelse tillige indeholde i sig et Udtryk for Modsætningen til Objektiviteten, en Erindring fra hiint Veiskille, og dette Udtryk angiver da tillige Inderlighedens Spændstighed. Her er en saadan Definition paa Sandhed: *den objektive Uvished, fastholdt i den meest lidenskabelige Inderligheds Tilgense, er Sandheden, den høieste Sandhed der er for en Existerende.*

Kierkegaard i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*

Meget er sagt, skrevet og udført til ære for Søren Kierkegaard (1813-1855) i anledning af 200-året for 'geniets' fødsel. Efter opmærksomheden over det ganske land at dømme, er Kierkegaards aktualitet fuldt på højde med originaliteten hos den selvudnævnte genius, der afdækkede "Angesten", som erfares i "Øieblikket", hvor "Aandens" potentiale viser sig for "hiin Enkelte", inden han etablerer "Selvet" via "det qualitative Spring". Feminiseringen af det personlige stedord – 'hun' frem for 'han' ved uspecifik henvisning til den enkelte – der også har bredt sig i den akademiske verden, ville have undret magister Kierkegaard. Som skabt af mandens ribben er kvinden "det Deriverede" (afledte), der aldrig er så fuldkomment som det oprindelige, hvorfor manden "mere er bestemt som Aand." Mens "Aandens Historie" står præget i mandens ansigt, fremstår kvinden som "en Totalitet, der ingen Historie har." Æstetisk set er kvindens ideale udtryk "Skønheden", hvori "Aanden er udelukket" – derfor er tavshed kvindens "høieste Viisdom". Etisk set kulminerer hun i "Procreationen", det vil sige i "Fødselens Øieblik". I dette øjeblik når kvindens angst sit andet højdepunkt efter at være kulmineret første gang i "Conceptionens Øieblik". Et faktum forankret i Skriftens ord, at kvindens "Attraa" skal være til manden. Hans attrå er vel også til hende, men hans liv kulminerer ikke i denne attrå, uden at det er dårligt eller fortabt (jf. SKS 4: 368

ff). Kierkegaard, der betegnede sit angstbegreb som ”psychologisk saaledes, at det har Dogmet om Arvesynden *in mente* og for Øie” (SKS 4: 321), ville næppe have kunne genfinde denne præmis i ret mange af nutidens forsøg på at aktualisere hans idé om subjektiviteten som sandheden.

Ved jubilæumsårets hæld bidrager SLAGMARK til fødselarens fejring med et tema om Søren Kierkegaards reception. Forfatterskabet har gennem tiden inspireret receptioner og arvtagere inden for en lang række akademiske fag og andre etiske, filosofiske, kulturelle, litterære, politiske, psykologiske, religiøse og teologiske teoridannelser og praksisser. De forskellige tilgangsvinkler udelukker ikke hinanden, men de blotlægger ofte en distance mellem ikke mindst psykologiske og religiøse aspekter uddraget af værket, også inden for de enkelte receptioner, som ikke er til stede hos Kierkegaard selv. De fleste videnskabers holdning til religion har som bekendt ændret sig siden første halvdel af 1800-tallet, og læseren må nødvendigvis forholde sig til sin egen historiske kontekst og selvforståelse. Manuela Hackel skriver i sit bidrag:

[...] i dag kan en tankegang, der beråber sig på Kierkegaard, kun yde idéen om, at subjektiviteten er sandheden, retfærdighed, hvis Kierkegaards svar ikke dogmatiseres. Tværtimod må undersøgelses- og besvarelsesprocessen hele tiden fuldbyrdes på ny under skyldig hensyntagen til menneskets konstant skiftende historiske og individuelle situation.

Som temaartiklerne viser, har disse udfordringer fostret nogle af receptionens mest intense og frugtbare læsninger, selvom det psykologiske og det religiøse polariseres ret imod forfatterskabets intention. Under hovedtitlen og Georg Brandes-citatet ”Jeg maa aldrig glemme Kierkegaard” belyser **Lars Christiansen** receptionshistoriens begyndelse med Brandes’ læsninger af Kierkegaard. Brandes’ omstridte Kierkegaard-biografi fra 1877 var ikke blot det første forsøg på en samlet tolkning af Kierkegaard, men indledte også diskussionen af, hvorvidt Kierkegaard skal læses religiøst eller æstetisk/psykologisk. Som ung, sekulær jøde udså Brandes sig Kierkegaard som sin indgang til kristendommen, en vej, der gik på tværs af naturalisten Brandes’ prioritering af naturvidenskaben, fremskridtet og samfundets modernisering.

Kierkegaards afvisning af muligheden for at afdække en verificerbar, objektiv sandhed om livets mening, samt betoning af lidenskab som det enkelte menneskes sandhedsmedium, indbefattede for Brandes umuligheden af at skelne imellem sandhed og galskab. Prisen blev i Brandes' øjne en følelsesmæssig såvel som intellektuel forkvakling, der gjorde Kierkegaards religiøsitet abnorm, og geniet selv til en abnormitet. Alligevel kunne Brandes ikke slippe Kierkegaards idéer, viser Christiansen. Tværtimod fastholdt han sit på én gang ambivalente og inspirerede forhold til Kierkegaard, som Brandes inddrog centralt i receptionen og introduktionen inden for dansk forskning af sin anden 'opdagelse', Friedrich Nietzsche.

I ””Usandheden *må leves*” – Genoptagelsen af Kierkegaard i eksistentialismen” beskæftiger **Manuela Hackel** sig med en anden udfordring for receptionen af Kierkegaards subjektive tænkning: Hvordan kan en sådan tænkning overleve tænkerens død? Med fokus på den ateistisk prægede franske eksistentialismes udvikling af Kierkegaards tanker diskuterer Hackel aktualiseringen hos Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir og Albert Camus af centrale temaer hos Kierkegaard, særligt frihed, fortvivlelse og angst. Eksistentialisterne videreførte Kierkegaards idé om valgets og individuationens rodfæstethed i mennesket, men omtænkte hans grundlæggende antagelser ud fra deres egen optik og historiske situation. Denne omtænkning kom, under fortsat inspiration fra Kierkegaard, til udtryk i Camus' begreb om det absurde, i Sartres frihedsbegreb og i de Beauvoirs insisteren på eksistentialismens fortrin over for teorier, som nedtoner eller forsøger at systematisere den menneskelige eksistens' kompleksitet. Hensyntagen til skiftende individuelle og historiske situationer er ifølge Hackel forudsætningen for at yde Kierkegaards idé om subjektiviteten som sandheden retfærdighed, hvilket ikke blevet mindre aktuelt for Kierkegaard-receptionen med de udfordringer, som nutidens system- og værdipluralisme afføder.

I anledning af 150-året for Kierkegaards fødsel holdt **Jean-Paul Sartre** foredraget ”Den enkelte almene” på et kollokvium i Paris med overskriften ”Den levende Kierkegaard”. I foredraget, hvis danske oversættelse blev publiceret første gang i SLAGMARK nr. 4, spørger Sartre, hvordan Kierkegaard kan være ”levende”, efter at ”subjektivitetens ridder” er død. Set fra den endnu levendes synspunkt, var problemet allerede præsent hos Kierkegaard selv: Hvor-

dan fundere, hvad Sartre kalder den transhistoriske gyldighed af en subjektiv tænkning, som er opstået i historien og forsvinder i historien igen? Kierkegaards svar, mener Sartre, er på den ene side blotlæggelsen af, at der ikke findes noget historisk absolut, som ikke har rod i tilfældet. På den anden side giver den enkelte handling, som tager tilfældet på sig og gennemlever det, dette tilfælde en menneskelig mening. Kierkegaard lærer os hermed, at det gennemlevede på den ene side er en betydningsløs tilfældighed, men på den anden side overskrider det gennemlevede som netop gennemlevet – som inderliggørelsen af de ydre tilfælde – sig selv i retning mod en mening, det ikke havde fra begyndelsen. Det er denne mening, Sartre definerer som det enkelte almene, i kraft af hvilket Kierkegaard efter hans opfattelse fortsat er levende, for så vidt Kierkegaard dukker i hver enkelt, der læser hans værk, som den evige afslører af eksistensen, uanset tid og sted.

Anders Dræby Sørensen undersøger i ”Søren Kierkegaards gennemslag i den eksistentielle og humanistiske psykologi, psykoterapi og psykiatri” den indflydelse, Kierkegaard har haft på psyfagene: moderne psykologi, psykoterapi og psykiatri. Artiklen udfolder, hvordan fire hovedskoler har aktualiseret forfatterskabet ved at anvende Kierkegaards filosofisk-psykologiske tanker som metodiske redskaber i en række banebrydende overvejelser. Det drejer sig, for det første, om Tilstedeværensanalysen, der under inspiration af Martin Heidegger blev udviklet i Schweiz i 1930'erne med Ludwig Binswanger som sin primære eksponent. Kort efter opstod, for det andet, en person-orienteret psykologisk retning i USA, der anført af Carl Rogers tilstræbte en humanistisk modificering af psykoanalysen. Sidst i 1950'erne fik Tilstedeværensanalysen, for det tredje, sit egentlige gennembrud i USA med Rollo May som primus motor for udviklingen af den eksistentiel-humanistiske psykologi. I 1980'erne stod, for det fjerde, Emmy van Deurzen i spidsen for udviklingen af den britiske eksistensanalyse, der afviser de amerikanske skolers individualisme og subjektivismen og betoner eksistensens forankring i verden og i mellemmenneskelige relationer. Som et fællestræk mellem skolerne, påpeger Dræby Sørensen, bruges forskellige figurationer af Kierkegaard som redskaber til at formulere nogle nye indfaldsvinkler til psyfagene, hvis udgangspunkt er opfattelsen af, at psykiske lidelser og forstyrrelser har et almenmenneskeligt grundlag.

Intermezzi i SLAGMARKs anden sektion præsenterer den tyske filosof **Odo Marquards** "Forsvar for evnen til at være ensom", som hermed foreligger for første gang i dansk oversættelse. Oversætteren, **Per Jepsen**, bidrager med en facetteret introduktion til Marquards dannelsehistorie, tænkning og værk, herunder "Forsvar for evnen til at være ensom", der oprindeligt blev holdt som radioforedrag på *Sender Freies Berlin* i 1983. Det moderne menneskes udfordring er ifølge Marquard ikke kun ensomheden, men – og først og fremmest – tabet af evnen til at bære ensomheden, det vil sige tabet af den livskunst, som fordres for at kunne erfare ensomheden positivt. Det er Marquards anliggende, at en opøvelse af denne kunst er af afgørende vigtighed: en kultivering af evnen til at være ensom, som Marquard ser potentialer for realiseringen af i humor, dannelse og religion. Gæsteredaktør på dette nummers *Intermezzi* er Rikke Alberg Peters.

Slagmark Debat

Slagmark Debat er en ny, tredje sektion af tidsskriftet, der skal give plads til intellektuel debat om aktuelle emner. Sektionen bliver fremover en fast del af SLAGMARK, hvor bidragsyderne gives mulighed for at levere friere indspark end den fagfællebedømte forskning, vi ellers bringer i tidsskriftets temasektioner og i *Intermezzi*. Ambitionen er at skabe en kvalificeret debat om de emner, påstande, argumenter og teorier, som ofte bliver præsenteret forsimplet i den danske offentlighed. Samtidig ønsker vi debat om de artikler og temaer, der er blevet behandlet i SLAGMARK. Der er derfor heller ikke nogen tematisk afgrænsning i sektionen. Som i vores sædvanlige tværfaglige tilgang, vil vi publicere indlæg på tværs af æstetik, politik, filosofi, antropologi, litteratur, økonomi, geografi, sociologi, psykologi, historie etc. Det væsentligste er, at der er en aktuel, skarp og engageret vinkel på indlæggene, som kan være op til 10 sider. Det giver betydeligt mere plads end en typisk kronik i dagbladene til at udfolde en kommentar, en kritik eller et modargument. Modtager en anden forfatter kritik, åbner vi naturligvis for en kortere replik.

Debatsektionen lægger ud med kulturforsker og samfundsdebattør **Kasper Støvrings** opgør med den universalistiske, oplys-

ningsfilosofiske samfundsforståelse – en forståelse, som Støvring mener har udviklet sig til et egentligt paradigme i den offentlige debat om værdier gennem de senere år. Hovedfigurerne i denne strømning er ifølge Støvring semiotiker Frederik Stjernfelt, forfatter Jens-Martin Eriksen samt chefjurist i CEPOS Jacob Mchangama. Værkerne *Adskillelsens politik* (Stjernfelt & Eriksen 2008) og *Fri os fra friheden* (Mchangama 2012) udsættes for en læsning, der søger at vise, hvorledes den universalistiske position kommer til kort, både som teoretisk position og med hensyn til sin konkrete udformning i den aktuelle diskussion om frihedsværdier og velfærdsstatens fremtid. Støvring nøjes ikke med at undersøge problemstillingerne koblet til universalismen, men fremsætter et – som han kalder det – “pluralistisk” korrektiv der, som korrektiv, netop ikke afviser alle facetter af universalismen, men har som ambition at nuancere forståelsen af de kulturelle værdiers betydning for os mennesker. Støvring formulerer indledningsvis følgende intellektuelle credo, som vi har ladet danne baggrund for denne nye sektion: “Hvor enigheden ophører, begynder – forhåbentligt – en interessant akademisk debat med plads til nuancer.”

I anden del af sektionen tager **Frederik Stjernfelt** således til genmæle i et polemisk svar, der forholder sig afvisende til Støvrings anti-liberale position. Ifølge Stjernfelt gør Støvring netop brug af universalistiske argumenter i sit forsvar for partikulære, før-politiske værdier og havner dermed i en abstrakt utopisme, der funderer det politiske i et før-politisk kulturbegreb.

I debatsektionens tredje del går **Lilian Munk Rösing** i polemik med Rune Lykkebergs demokratiforståelse i bogen *Alle har ret* (2012). Rösing samler tråden op fra Lykkebergs projekt, som består i en kritisk evaluering af, hvad demokrati overhovedet betyder – hvad vi henviser til, når vi siger ’demokrati’. Gennem en lacaniansk linse ser Rösing nærmere på en række af Lykkebergs eksempler og tilbyder en alternativ fortolkning. Hvor Lykkeberg, f.eks., forstår figuren Frank i tv-serien *Klovn* som en ”rationel demokrat”, vurderer Rösing, at Frank nærmere er et symptom på senkapitalismen. Eksemplet er, mener Rösing, symptomatisk for Lykkebergs demokratibegreb, der er for omfattende og for vagt, og han formår derfor ikke at begribe demokratiet som et opgør med den eksklusion, som det senkapitalistiske samfund med nødvendighed producerer.

Rune Lykkeberg vil levere et svar i *Slagmark Debat* i tidsskriftets forårsnummer.

Dette nummer af SLAGMARK slttes som vanligt af med en fyldig anmeldersekction.

Litteratur

Kierkegaard, Søren (elektronisk version 1.8 2013 [1846]): *Afsluttende videnskabelig Efterskrift* i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. 7. København: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.

Kierkegaard, Søren (elektronisk version 1.8 2013 [1844]): *Begrebet Angest* i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. 4. København: Søren Kierkegaard Forskningscenteret.